

Bert Overbeek

De moed van Jesjoea

Leraar van liefde

(c) 2021, Bert Overbeek

Alle rechten voorbehouden. De rechten berusten bij de auteur.

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING	4
WIE WAS DE ECHTE JEZUS?	7
DE MAAGDGEBOORTE VAN JESJOEA; MYTHE OF WERKELIJKHEID?	19
GEESTELIJKE WEZENS ZIJN EEN MATTER OF BELIEF	36
HET GEBOORTEVERHAAL	46
DE VOLKSTELLING	62
HERDERS, OS, EZEL, WIJZEN EN DE STER	69
JOHANNES DE DOPER	88
HET VERBLIJF IN DE WOESTIJN	103
WONDEREN, ENGELEN EN ANDERE PARANORMALE VERSCHIJNSELEN	113
GALILEA	119
DE ROUTES VAN JESJOEA	128
DE VOLGORDE VAN MATTHEÛS	138
RONDONOM DE BERGREDE	147
JESJOEA VERDEDIGT DE THORA	158
GENEZINGEN, DUIVELUITDRIJVING EN ANDERE WONDEREN	169
DE RABBI JESJOEA EN ZIJN LEERLINGEN	178
DE GESPREKKEN VAN JESJOEA EN ZIJN LEERLINGEN	187
JESJOEA EN ZIJN FAMILIE (MT 13)	197

STEVIGE CONFRONTATIES MET DE GEESTELIJKHEID	207
MOSHE EN ELIA	214
JESJOEA NAAR JERUSALEM	218
JESJOEA IN JERUSALEM	223
DE GEVANGENNEMING	231
DE VEROORDELING DOOR HET SANHEDRIN	238
JESJOEA VOOR PILATUS	243
JESJOEA'S GEDRAG VAN PROCES TOT AAN DE KRUISIGING	248
KRUISIGING EN OPSTANDING	256
HET EINDE	263

Inleiding

Er worden al 20 eeuwen lang boeken geschreven over Jezus van Nazareth, de man waaraan het Christendom zijn bestaansrecht ontleent. Wat drijft iemand uit de 21^e eeuw ertoe om daar nog een boek aan toe te voegen? Ik zal dat uitleggen.

In 1980 ontmoette ik de schrijver Heere Heeresma, met wie ik zo'n 10 jaar intensief correspondeerde. In die jaren zag ik hem ook van tijd tot tijd. Hij was op dat ogenblik een populaire en zeer gewaardeerde schrijver. Van zijn werk zijn verfilmingen gemaakt door onder andere Theo van Gogh en Roman Polanski.

Heeresma was allesbehalve het prototype van de brave christen. Hij rookte als een ketter, hield een bestelwagenrace met Gerard Reve op het circuit van Zandvoort, presenteerde jazzprogramma's bij de VPRO en schreef destijds een aantal porno-omnibussen om zijn literaire reputatie af te breken. Want, zo zei hij, in het literaire plantsoen zwerven allerlei 'hele enge mensen' rond.

Maar Heeresma was in al zijn hipheid een groot kenner van de Bijbel. Hij had daar een bijzondere visie op, die hij een 'underground-visie' noemde. Ik had het genoeg om daar via hem kennis van te nemen. En te ontdekken dat het niet ging om dat wat mensen van Jezus maakten, maar om dat wat hij ooit was en in welke plannen hij een rol speelde. Daarbij legden Heeresma en de mensen,

met wie hij het boek der boeken onderzocht, veel vergissingen bloot.

Het voert te ver om hier al die vergissingen te bespreken. Maar aan de persoon Jezus kan ik niet voorbijgaan. Wat zo bijzonder was aan Heeresma, was dat hij de Joodse achtergrond van Jezus betrok bij de interpretatie van zijn biografieën, de evangeliën. Hij wist bovendien in eigentijdse bewoordingen duidelijk te maken, waar het nu eigenlijk om ging.

In dezelfde tijd verschenen er veel Joodse interpretaties van Jezus in boekvorm. Niet-christelijke schrijvers uit Joodse kring begonnen de figuur Jezus uit te leggen vanuit Joods perspectief, en 'hem weer thuis te brengen'. Mensen als Flusser, Lapidé en Ben Chorin zagen hem niet als Messias, maar wel als een belangrijke Joodse leraar. Een rabbi, dus.

Voor mij ging er een wereld open. Ik begon in te zien hoe zeer christelijke tradities de oorspronkelijke Jezus hadden aangepast aan hun niet-Joodse omgevingen. De schilderijen lieten het misschien nog wel het duidelijkst zien. Je kwam op die schilderijen Jezus tegen in Duitse, Italiaanse, Franse, Vlaamse en Spaanse vorm.

Maar ook in het denken over Jezus zagen we hem in de loop van de eeuwen veranderen van een Joodse leraar in een op heidense godenzonen lijkende figuur. Het mooie van deze tijd is echter, dat dat door allerlei onderzoek veel beter te doorgronden is. Zo kunnen we hem weer een beetje 'terugveranderen' naar de mens die hij was.

Met behulp van wetenschappers als Fik Meyer, Alan Goldsworthy en Simon Schama brengen we de wereld rondom Jezus steeds beter in beeld.

De neerslag van dit alles vind je in dit boek. Geschiedwetenschappen, kennis van het jodendom van Jezus' tijd en de evangeliën hebben me geholpen om de man uit Nazareth dichterbij mezelf, en hopelijk ook bij de lezer te brengen. Het is een verslag van het leven van Jezus, die ik in dit boek Jesjoea zal noemen, omdat hij in werkelijkheid zo heette.

En waarom? Omdat hij het vanwege zijn moed en kracht verdient om goed begrepen te worden. En om van daaruit een mooi voorbeeld te zijn van goed leiderschap en onafhankelijk denken en handelen. De combinatie van geweldloosheid, moed, passie en slimheid die deze figuur dreef is uniek in de geschiedenis.

Het boek is niet specifiek voor gelovigen geschreven. Atheïsten kunnen het ook lezen. Iedereen die wil doorgronden welke man schuilging achter deze inspirerende persoonlijkheid, kan plezier aan dit boek beleven.

Bert Overbeek, Doorn, 17 augustus 2021

Wie was de echte Jezus?

We denken allemaal dat we Jezus van Nazareth kennen. Sommigen zijn er mee opgevoed, anderen kennen hem uit verhalen, uit schoolboeken, films, kunstgidsen of gewoonweg uit zelfstudies. Wat daarbij opvalt is dat de beeldvorming nogal verschilt. Er zijn, om het maar eens gek te zeggen, tientallen 'jezussen'. Dat geldt voor de filosofie, voor de schilderkunst, maar ook voor het dagelijks leven.

Maar wie was die Jezus van Nazareth nu echt? De vraag stellen is echt veel gemakkelijker dan hem beantwoorden. De historische, dus de 'echte' Jezus terugvinden is een enorme uitdaging. Wel een interessante trouwens. De wereld is toe aan een fris en opgepoetst beeld van deze man, die zo'n enorme invloed op de wereldgeschiedenis heeft uitgeoefend. Er liggen heel wat eeuwen stof op deze Joodse man uit een Romeinse provincie, waarin Galilea -de streek van zijn jeugd- lag.

Iedereen lijkt zijn eigen Jezus te hebben. Zo zijn er heel wat afbeeldingen van hem die ontdaan lijken te zijn van zijn Joodse afkomst. De 'jezussen' op die schilderijen lijken op een Vlaming, een Italiaan, een Spanjaard, een Nederlander of een Fransman. Dat komt doordat de Joodse cultuur waarin hij opgroeide deze schilders, maar ook ons, slechts mondjesmaat bekend was. Men heeft hem van zijn Joodse roots ontdaan om hem

aanvaardbaar te maken voor andere culturen. Wat alleen al terug te zien is in zijn naam. Want Jezus heette nooit Jezus, maar Jesjoea (ook wel: Jeshua of Jehoshua). Niemand heeft hem ooit Jezus genoemd.

We weten uit historische buitenbijbelse bronnen, dat het religieuze Jodendom verschillende stromingen kende destijds, zoals Essenen, Farizeeën, Sadduceeën, Herodianen, Zeloten en Christenen. We weten ook dat er regionale verschillen waren tussen Judea, Samaria en Galilea en dat er Joodse gemeenschappen waren in de diaspora, dus buiten Israël en Palestina, verspreid over het hele Romeinse Rijk. Maar hoe de tijdgenoten van Jezus nu precies leefden, wat hun dagelijkse routines waren en waarover ze nadachten, het vergt enige studie om daar inzicht in te krijgen. Als dat al lukt.

We moeten het doen met de vondsten en bronnen die we hebben. Wat deze vondsten betreft: hoewel er allerlei pretenties zijn, is er buiten de geschreven bronnen weinig concreets van Jesjoea gevonden, althans geen hard bewijs dat wijst op zijn bestaan. Geen grafsteen waarvan we met zekerheid weten dat het om die van Jesjoea ging. Geen inscriptie waarvan we met zekerheid kunnen zeggen dat hij uit de eerste eeuw stamt en dus boven het kruis van Jesjoea heeft gehangen. Geen lijkwade van hem. En ook van bepaalde plaatsen die met hem worden verbonden weten we niet met zekerheid of hij daar is geweest. Zelfs van bekende plaatsen, zoals het huis van Petrus in Kafarnaüm, staat

niet onomstotelijk vast dat het historisch betrouwbare bewijzen zijn uit de dagen van Jesjoea.

Er zijn wel wat dingen die speculatie en discussie oproepen, zoals de beenderenkistjes uit Jeruzalem, waarop zijn naam staat, maar die kunnen net zo goed van een ander zijn. Verder zijn alle 'vondsten' van mantels, beenderen en nagels van Jezus vervalsingen. Talloze kloosters beweren een relikwie van Jesjoea te hebben. Geen daarvan zal door een historicus erkend worden. En dat ligt niet aan de betrouwbaarheid van de historicus of de wetenschap, maar aan de onbetrouwbaarheid van de religieuze claims.

Onze belangrijkste bronnen over Jesjoea zijn de vier evangeliën uit de bijbel. Voor wie het niet weet: dat zijn de boeken die zijn leven beschrijven, van zijn geboorte tot aan zijn dood. Of beter gezegd: zijn geboorte wordt beschreven, en dan gaat het verhaal verder met wat hij rond zijn 30^e heeft gedaan. Velen denken te weten waarom de evangeliën geschreven zijn en onder wat voor omstandigheden, maar weten we het wel echt? En hebben we eigenlijk wel scherp of die teksten overeenstemmen met de oorspronkelijke versies van de schrijvers? Je kunt je afvragen of die het origineel wel in het Grieks hebben geschreven, zoals wij ze overgeleverd kregen en waarop uiteindelijk de Nederlandse vertalingen zijn gebaseerd.

Volgens de Joodse onderzoeker Pinchas Lapide hebben wij te maken met Griekse vertalingen van Hebreeuwse of Aramese geschriften. De uitspraken van Jezus zijn vrijwel zeker in die taal gedaan. Waarbij we niet moeten vergeten dat de grondteksten van de evangeliën reconstructies zijn. Ze zijn gereconstrueerd uit heel veel manuscripten. Stel je maar honderden handschriften voor van dezelfde boeken. Die leg je naast elkaar en je vergelijkt ze. Ze komen op een aantal punten overeen, maar niet op alle. Welke tekst krijgt dan de voorkeur boven andere? Zeg het maar.

Iets dergelijks is aan de hand met de vraag welk evangelie wel of niet 'waar' is. De vier evangeliën die wij kennen zijn niet alle evangeliën die we kennen. Er is ook nog een evangelie van Thomas, bijvoorbeeld. Geen christen neemt dat serieus, maar waarom eigenlijk niet? Ik weet het, daar zijn redenen voor, maar toch. De verhalen over Jesjoea in dat evangelie worden genegeerd, wat dan weer niet het geval is voor het kleine aantal aantekeningen van de eerste eeuwse historicus Flavius Josephus over Jesjoea. Terwijl daar door middeleeuwse kopiïsten van alles aan is toegevoegd. En dat gebeurde helaas vaker. Zoals bijvoorbeeld bij de aanvullingen in de tekst om de zogenaamde Drie-Eenheid als idee te propageren.

De meeste gevonden papyrusflarden van het Nieuwe Testament dateren van de tweede eeuw; ruim 100 jaar na het leven van Jesjoea. Er is slechts één flard van

Marcus, die van voor het jaar 90 stamt en die is vrij recent gevonden. Maar nog altijd 50-60 jaar na het leven van de man van de man uit Nazareth. Of er dan al van alles aan is toegevoegd is onbekend. We moeten het doen met wat we hebben.

Dus nog maar eens: het is een enorme uitdaging om de historische Jezus te achterhalen. Maar stel dat we dat allemaal voor lief nemen, en zeggen dat we de juiste teksten voor ons hebben, dat het Grieks van de evangeliën door de schrijvers is opgeschreven zoals wij het nu kennen, kunnen we er dan vanuit gaan dat die informatie historisch betrouwbaar is? Liep Jezus werkelijk op water? Genas hij werkelijk zieken? Liet hij werkelijk mensen opstaan uit de dood? En veranderde hij werkelijk water in wijn?

Voor veel gelovigen is het lastig om dit ter discussie te stellen. De historische juistheid van bepaalde verhalen over Jezus betwijfelen staat voor hen gelijk aan ontrouw aan God, met eeuwig lijden tot gevolg. De bijbel is in hun ogen immers Gods onversneden woord, dat van kaft tot kaft absoluut waar is. Je kijkt wel uit om je aan zo'n naald te prikken. Ik vind echter dat we het volste recht hebben om de eventuele feiten rondom een zo belangrijke persoon te achterhalen, al is het alleen al om goed te begrijpen wie hij was en wat hij zijn medemensen leerde. Of willen gelovigen een Jezus vereren die van de werkelijke Jezus verschilde?

Een andere 'hobbel' is de eerste eeuwse Joodse achtergrond van Jezus. We weten uit de psychologie dat contexten heel vormend zijn voor gedrag, dus dat zal ook voor de mens Jezus hebben gegolden, ook als hij 'de' mensenzoon was of zelfs *de eniggeboren zoon van God*, zoals het christendom pretendeert. Hoe de eerste eeuwse Jezus dit zèlf zag, vanuit welk Joods filter hij naar zulke termen keek, is niet zomaar te achterhalen. Daar liggen ook weer vele eeuwen bijbeluitleg overheen.

Ik twijfel overigens niet aan zijn bestaan. Het Jodendom van die tijd kende veel leraren zoals Jezus, er waren talloze mensen die Jezus heette (op zijn Hebreeuws: Jesjoea, Jeshua of Jehoshua) en ook het aantal messiassen loog er niet om, als we de 20^e eeuwse historicus Solomon Grayzel moeten geloven. Er waren er tientallen, en mogelijk meer dan 100, zo meldt hij in zijn 'History of the Jews'. Regelmatig kwamen er leraren vanuit Galilea naar Judea die voor messias doorgingen, in het zwart gekleed en altijd met een gevolg van discipelen of aanhangers. Het jodendom kent ook nog zo iemand uit later tijd dan Jesjoea, Bar Kochba, waarvan ook gedacht werd dat hij de messias was. Het is allemaal niet zo vreemd, die messiassen uit die jaren. Men had een hekel aan de Romeinse bezetter, en verlangde naar bevrijding. Volgens de religieuze geschriften moest die van God komen, via een koning, die Messias, gezalfde, werd genoemd.

Er waren destijds ook meerdere Joodse 'wondergenezers' volgens David Flusser, de Joodse filoloog die Jezus vanuit zijn persoonlijk Joodse perspectief bekeek. De andere Joodse gebedsgenezers komen uit de rabbijnse literatuur en Flusser noemt ze bij hun namen. De dagloner Abba Chilkia, de rabbi Chanina ben Dosa, Choni 'de cirkeltrekker' en Chanan 'de verborgene'. Een overeenkomst tussen deze wondergenezers was dat ze zich graag terugtrokken in bergen en spelonken, om zich aan de menigte te onttrekken.

De historische of echte Jesjoea terugvinden in de bronnen en de geschiedenis zal niet gemakkelijk zijn. We zullen de evangeliën naast elkaar moeten leggen en hun inhoud vergelijken. We zullen de literaire stijlvormen van de schrijvers moeten achterhalen; de oorspronkelijke (Hebreeuwse of Aramese) strekking van de Griekse teksten; de 'vergissingen' die later in vertalingen zijn geslopen; de mythe van de werkelijkheid scheiden en zo terughalen wie die timmermanszoon Jesjoea ben Yosef nu eigenlijk was in zijn wandel op aarde.

We zullen -om het overzichtelijk te houden- in dit boek vooral aan de hand van Mattheüs meelopen. Ik ben echter goed bekend met de teksten van Marcus, Lucas en Johannes en verwijs daar een enkele keer naar. Steeds gaan we teksten 'afpellen', dat wil zeggen de teksten bekijken vanuit de vraag: 'Is dit historisch gezien mogelijk?'

We zullen van tevoren (dus nu al) de vraag moeten beantwoorden of de aan Jesjoea toegeschreven wonderen werkelijk zijn gebeurd. Dit, omdat onze overtuigingen vertroebelend kunnen werken bij de historische interpretatie van de figuur Jesjoea.

Dat hij bestaan heeft en veel indruk heeft gemaakt, dat is voor mij geen twistpunt. Dat er daarnaast ook mythevorming was rondom zijn persoon, staat voor mij ook wel vast. Jesjoea was in zijn tijd, zeker in Galilea en hoogstwaarschijnlijk ook in Judea en Samaria, een populaire spreker. Regelmatig sprak hij grote menigtes toe, en je zou hem dan ook kunnen vergelijken met onze pop- of sporthelden.

Was hij toen niet bekend geweest, dan hadden ze hem nooit zo uitgebreid beschreven. Echter, het is een kwestie van geloof of je denkt hij al die wonderen en genezingen heeft gedaan. Alles staat of valt immers met *beliefs*, met veronderstellingen, die zich niet laten bewijzen. Als je gelooft in een god die zich kan openbaren, en die regeert over de natuurwetten, ben je niet per sé iemand die niet nadenkt, of een naïeveling. Er zijn wetenschappers die dat hun publiek graag wijsmaken. Er zijn echter even intelligente wetenschappers, die gedragen en gedreven worden door hun geloof.

Of er een intelligentie achter de evolutie of schepping schuilgaat die ergens naar toewerkt, is vanuit de

wetenschappelijke methode niet aan te tonen en is een kwestie van geloof. Het is niet onwetenschappelijk om aan te nemen dat iets bestaat, waarvan het bestaan niet is bewezen. We noemen dat dan een voorspelling. Een vermaarde voorspelling is bijvoorbeeld die van het Higgs-deeltje. Het heeft decennia geduurd voordat dit deeltje gevonden werd.

Bewijzen dat er een *intelligent designer* achter de dingen schuilgaat kunnen we niet, en het tegendeel trouwens ook niet. Hetzelfde geldt voor wonderen, of het al dan niet ingrijpen van een godheid in onze werkelijkheid. Het is simpelweg niet te bewijzen dat dit wel of niet zou kunnen.

Dus ik laat, in tegenstelling tot de *four horsemen* en atheïsten onder de wetenschappers, de mogelijkheid open dat er wonderen of andere goddelijke interventies kunnen bestaan. Ik beseft dat het bestaan van deze wonderen vanuit de wetenschappelijke methode niet meer is dan een aanname. De mogelijkheid openlaten is trouwens iets anders dan: het geloven of aannemen. Maar wat ik wil zeggen is dat het implicaties heeft wat je aanneemt en gelooft. Als er een goddelijke intelligentie bestaat, dan zijn wonderen ook mogelijk. Waarom niet? Waarom zou zo'n intelligentie niet kunnen spelen met de wetten van de zwaartekracht (op water lopen), met moleculaire samenstellingen (water in wijn veranderen), de tijd kunnen versnellen of vertragen, ruimte groter of kleiner kunnen maken, gerichte evolutionaire mutaties

kunnen ontwikkelen of licht boven een stal kunnen laten ontbranden?

Geloof je dit echter niet, geen probleem, dan kun je de beschreven wonderen van Jesjoea van Nazareth zien als mythische voorstellingen en versieringen. Of als uitdrukkingen van het geloof van die tijd. Net als van de Griekse mythen kun je er dan gewoon van genieten, zoals Stephan Fry, die er een paar boeken over volschreef.

Ik kies er -vanwege de leesbaarheid van dit boek- voor, om een aantal wonderen te zien als een mythe, en niet per beschreven wonder te kijken of er misschien een historische kern in kan zitten. Dus: ik sluit niet uit dat er wonderlijke dingen gebeurd zijn. Op basis van mijn ervaringen in dit leven moet ik echter vaststellen, dat ik nooit echt iets wonderlijks meemaakte als lopende mensen op water of mensen die uit de dood werden opgewekt. Ik heb het simpelweg niet gezien. Maar dat ik het nooit heb gezien, wil niet zeggen dat het niet zou bestaan. Het zou arrogant zijn om te denken, dat iets niet bestaat omdat ik het niet gezien heb. Dus ik interpreteer wonderen als mythe, als versieringen, vaak met een functie, maar nogmaals: misschien zijn ze wel echt gebeurd. Wie weet.

Je hoeft echter geen vreemde bochten te nemen, om te geloven dat Jesjoea een goed geschoolde leraar was van zijn volk. Dat zal ik verderop in dit boek toelichten. En hij

was een hele opmerkelijke leraar. Die graag de daad bij het woord voegde. Hij bond de strijd aan met de religieuze van zijn Joodse volk; de Romeinse onderdrukker benaderde hij apathisch. Het lijkt er in alle opzichten op, dat hij bevrijding zocht in de verandering van zijn volk, niet in het verzet tegen de Romeinen.

Hij koos niet voor geweld, maar steeds weer voor liefde. Al kregen rijken, schriftgeleerden en de gevestigde geestelijkheid er in de discussies af en toe flink van langs. Een paar koopmannen rondom de tempel ging hij zelfs met een gesel te lijf. En dat in een Jerusalem vol ordetroepen, waar veel erop gericht was om opstootjes te voorkomen. Dat wijst op een moedige man, die bovendien fysieke kracht had. In dit tempelvoorbeeld doet hij even denken aan de oude Samson.

De vraag die ik in dit boek steeds weer stel, is: wie was die Jesjoea nu echt? Waar volgen de evangelisten de werkelijke geschiedenis en waar zijn ze bezig met de werkelijkheid naar de voorspellingen van de profeten om te buigen? Kenden ze de werkelijkheid van Jesjoea eigenlijk wel goed, een paar decennia na zijn dood? Is het inderdaad zo, wat wordt aangenomen, dat er van de man uit Nazareth een reeks vastgelegde spreuken bewaard is gebleven en dat de evangelisten daar gebruik van hebben gemaakt? Hebben ze geput uit mondelinge overdracht en tradities? En hebben ze ook van elkaar gebruik gemaakt? En wie dan van wie? Kortom: hoe komen ze aan hun informatie?

Over die vragen wordt al 20 eeuwen gediscussieerd. Er is kennelijk volop reden om over Jesjoea te schrijven. Zijn volgelingen hebben eeuwenlang onze westerse geschiedenis bepaald, en doen dat nòg. Hoewel we in West-Europa het aantal christenen zien teruglopen. Rond de 2,2 miljard mensen zijn christen, en daarmee is het nog steeds de grootste godsdienst in de wereld. En wie denkt dat godsdienst een uitstervend dingetje is, moet dit artikel nog maar eens lezen: <https://www.scientias.nl/de-wereld-wordt-steeds-religieuzer/>

Het atheïstenaantal neemt af en religie groeit. Ik vond dat een nogal verrassende conclusie, met het oog op de populariteit van atheïsten als Ricky Gervais en Richard Dawkins.

In het westen zien we overigens een opkomst van oosters-spiritueel gedachtengoed in een westers jasje. Jesjoea is in die kringen minder populair. Dat heeft zeker iets te maken met de christelijke tradities, die geloven dat er na dit leven een hel is en dat ook uitdragen. Deze tradities hebben een beloning-straf-idee, zijn vaak sober om niet te zeggen somber, en passen niet meer bij de inspiratie die mensen zoeken en vinden in andere tradities.

Genoeg nu. Op naar Jesjoea.

De maagdgeboorte van Jesjoea; mythe of werkelijkheid?

Neem nu de geboorte van Jesjoea. Daar hangt al van alles omheen dat om aandacht vraagt. Het zal veel lezers bekend voorkomen, omdat het verhaal nog altijd met kerst wordt verteld. En veel mensen kennen dat verhaal, dat je terugvindt in Mattheüs 2, ongeveer zo.

Een Joodse maagd met de naam Maria blijkt zwanger te zijn. Haar verloofde Jozef kan dat moeilijk verdragen, want zij zijn nog niet met elkaar naar bed geweest. Dus van wie zal dat kind zijn? Hij wil om die reden de relatie stopzetten. Dan komt er een engel langs die hem vertelt, dat hij zich geen zorgen hoeft te maken. Zijn vrouw is namelijk zwanger van de heilige geest; daar is geen andere man aan te pas gekomen. De engel vertelt hem dat er een zoon zal worden geboren, en dat hij die Jezus moet noemen 'want hij zal zijn volk bevrijden van hun zonden'.

Jozef laat zich overtuigen en het kind wordt geboren in Bethlehem, hoewel zijn ouders eigenlijk uit Nazareth komen. Hoe kwamen die daar terecht? Het verhaal wil dat er een volkstelling was. De geboorte vond plaats in een stal, er was een os en een ezel en verder lagen er herders 'bij nachte' in het veld. Drie wijzen uit het oosten, Casper, Melchior en Balthazar, zagen in hun land

een ster, die hen vertelde dat er een koning geboren was in Israel. Dat beviel de regerende koning, Herodes, niet zo heel erg. Hij had geen zin in een concurrent, dus wilde hij het kind ombrengen. Hij vroeg de drie wijzen om grondig onderzoek te doen naar het kind, en hem daarna te vertellen waar het was. Maar de wijzen werden gewaarschuwd in een droom om dat niet te doen.

Toen hij er niet achter kwam om wie het ging, liet hij in de omgeving van Bethlehem een kindermoord organiseren. Als hij alle baby's liet vermoorden moest daar dat koningskind ook tussen zitten, en was zijn positie veilig. Een wreedheid van ongekende proporties natuurlijk. Na door een engel gewaarschuwd te zijn, weken Jozef en Maria uit naar Egypte, waar ze verbleven tot de kust veilig was, waarna ze gingen vestigen in Nazareth.

Wat valt er allemaal te zeggen over het historische karakter van dit verhaal? Eigenlijk is er een simpel onderscheid te maken tussen dat wat we zonder meer kunnen accepteren, en dat wat sommigen te wonderlijk vinden om te geloven. Laat ik je eens meenemen naar de ideeën die meer dan 40 jaar studie me rondom dit verhaal opleverden.

Names, names, names

Allereerst maar eens de namen. Maria, Jozef en Jezus zijn Joods-Hebreeuwse namen maar Grieks-Romeins-Nederlandse vertalingen van Mirjam, Yosef en Jesjoea, en dat zijn dan ook de namen van deze drie wereldberoemde figuren uit het Nieuwe Testament.

De naam Jozef lijkt het meest op zijn oorspronkelijk Hebreeuwse vorm: Yosef. Namen hadden in die dagen een betekenis, en Yosef betekende 'God zal toevoegen'. Eigenlijk: JHWH zal toevoegen. Het Hebreeuws heeft geen klinkers, dus moeten we het bij de naam van God doen met de letters JHWH. De een heeft het over Jahweh, de ander over Jehovah, maar we weten het gewoon niet precies en er zijn tradities die vinden dat je de naam van God niet mag uitspreken. Dit is de reden waarom Joden 'Ha Shem' tegen God zeggen; Hebreeuws voor 'de Naam'. Yosef, de 'vader' van Jesjoea, is vernoemd naar een oude bijbelse figuur die meer dan 1000 jaar eerder leefde. Yosef, de zoon van Ja'akov of Jakob, de aartsvader.

Dan de naam 'Maria'. Het is een beetje verdrietig, dat miljoenen mensen een vrouw vereren die ze niet de juiste naam geven. Maria heette namelijk Mirjam. Ze is vernoemd naar de Mirjam uit het Oude Testament, de zus van Moshè, die we als Mozes kennen. Er zijn nogal wat betekenissen mogelijk van haar naam, al is de precieze betekenis onbekend. De naam heeft

betekenissen gekregen als 'bitterheid', 'zee', 'geliefd door' en 'opstandig'.

Jezus is een vertaling van het Latijnse *Jesus*, dat is afgeleid van het Griekse *Jèsoes*. Dit is een vertaling van Jesjoea (ook geschreven als Jeshua), en dat is weer afgeleid van Jehosjoea of Jehoshua. In het Nederlands vertalen we die naam met Jozua; eveneens een oudtestamentische figuur. 'Onze' Jezus is dus net als iedere andere Jood naar een belangrijke figuur uit zijn cultuur vernoemd. Zijn naam betekent verlossing of bevrijding. 'Christus' is geen achternaam maar een titel, afgeleid van het Griekse *Χριστός*, oftewel 'christos', dat Messias betekent. Messias is in het Hebreeuws 'Mesjach' en betekent 'gezalfd'. Belangrijke figuren werden vroeger gezalfd. De kans is aanwezig dat Jesjoea het woord 'christos' niet kende. Toch wel typisch dat de mensen je na je dood een naam geven, die je zelf totaal niet zou identificeren met jezelf. Jezus Christus kende zichzelf als Jesjoea ben Yosef, waarbij het woordje 'ben' staat voor 'zoon van', net als het Arabische 'ibn'.

Omdat ik een beeld wil scheppen van de historische Jezus noem ik hem vanaf nu alleen nog Jesjoea. Dat klinkt een beetje overdreven misschien, en zelfs wat verwarrend wellicht, maar ik vind het veel merkwaardiger om namen te gaan vertalen. Jij wilt ook niet dat ze je Piet noemen als je Pedro heet.

Nu is het mij bekend, dat joden die vroeger buiten Israël leefden, in de zogenaamde *Galoet* of *Diaspora*, vaak een

Hebreeuwse én een lokale naam droegen. Denk aan Paulus, die Shaoel (Saul) heette, en een Griekse naam kreeg die op zijn Hebreeuwse naam leek. Maar Jesjoea leefde niet in de Diaspora, al was hij omgeven door Romeinen die zijn naam verbasterd zullen hebben. In het eerste eeuwse Israel en Palestina werd er dus een kind geboren dat Jesjoea heette. Zijn moeder heette dus Mirjam en zijn vader Yosef.

Maagdgeboorte in andere culturen

Laten we het over de geboorte van Jesjoea hebben. Dat is geen gewone geboorte geweest volgens het verhaal van de evangelisten. Zijn moeder Mirjam is bevrucht op een bovennatuurlijke manier. Dit is vanuit de wetenschappelijke methode bezien een onwaarschijnlijke gebeurtenis. Moderne wetenschappers geloven er in elk geval niets van. Als je puur kijkt naar het onderzoek of je spreekt met medici, dan zullen ze dit onmiddellijk als mythe wegzetten. En in veel mythes uit de oudheid komt maagdgeboorte voor. De Griekse en Romeinse mythologie is er bijvoorbeeld rijk aan. Goden die de liefde bedreven met mensen was een alledaags verschijnsel. Denk bijvoorbeeld maar aan Jupiter die Perseus verwekte. Hij deed dit bij een vrouw in de vorm van een gouden douche. Andere voorbeelden van menselijke figuren die door goden zijn verwekt zijn

Ion (door Apollo), Romulus (door Mars), Asclepius (door Apollo) en Helen (door Zeus).

En wie we vooral niet mogen vergeten is keizer Augustus, die leefde tijdens de geboorte van Jesjoea. Suetonius, biograaf van een aantal Romeinse keizers, vertelt het verhaal dat de moeder van Augustus bevrucht is door Apollo in de gestalte van een slang. De keizer is verwekt toen zijn moeder in een diepe slaap werd bevrucht. Dit verhaal is later opgetekend dan het verhaal van de geboorte van Jesjoea, maar dat wil niet zeggen dat het geen invloed kan hebben gehad. Voordat iets werd opgetekend, kan het als verhaal al bekend zijn geweest. De evangelisten waren natuurlijk niet de betrouwbare geschiedschrijvers die we tegenwoordig kennen. Het is zelfs de vraag of ze dat nastreefden. We moeten ze in hun tijd en cultuur plaatsen. Lucas is heel expliciet en zegt dat er al velen zijn geweest die een verhaal over de gebeurtenissen rondom Jesjoea hebben verteld. Hij vertelt zijn verhaal met een doel aan ene Theofilus, namelijk om hem te overtuigen van de betrouwbaarheid 'van de zaken waarin hij onderricht is'. Geschiedschrijving zoals wij die kennen, kende men toen niet. Wel zien we voorlopers van onze wetenschappelijke methodes in de Griekse en Romeinse wereld, maar ook dan worden er vaak nog goden bij gehaald.

In de Joodse cultuur was de mythe een geaccepteerde, alledaagse en geloofwaardige zaak. We moeten dus niet raar opkijken, als we zouden ontdekken dat Mattheüs

met zijn verhaal over de maagdgeboorte *helemaal niet heeft willen vertellen dat het werkelijk gebeurd is.*

Het kan zomaar zijn, dat hij dit verhaal vertelt om de parallel met Augustus' maagdgeboorte te trekken, om maar eens een mogelijkheid te noemen. In de oudtestamentische traditie werden bestaande (vaak polytheïstische) verhalen en gebruiken uit andere culturen nogal eens omgevormd en naar de eigen monotheïstische cultuur vertaald. Mogelijk doet Mattheüs dit hier ook: als maagdgeboorte een identiteitsbewijs is van hooggeplaatstheid van mensen met een (half)goddelijke status, dan geldt dat niet alleen voor keizer Augustus, maar ook voor deze Jesjoea.

Er zijn flinke verschillen tussen de sprookjesachtige Egyptische, Griekse en Romeinse mythologie en de Joodse, die realistischer waren en meer verbonden waren met de realiteit. De geboortebeschrijving van Jesjoea is bijvoorbeeld anders dan die van de Egyptische farao's en hun koninginnen, omdat de goddelijke bevruchting daar via mensen liep. Amon, de god, gebruikte de lichamen van de farao's Thoetmosis I en Thoetmosis IV voor de bevruchting; hij nam er volgens de tradities bezit van. Heel wat Egyptische koninginnen claimden afstammelingen van de goden te zijn. Met name van de zonnegod Ra.

In het verhaal van Jesjoea is dit echt anders. Mirjam is zwanger van de heilige geest; er komt geen man aan te

pas. Dat lijkt meer op het verhaal van Zarathoestra, wiens moeder door een lichtstraal zwanger werd. Hoe dan ook, in de eeuwen voor en na Jesjoea wemelde het van de bovennatuurlijke maagdgeboortes. Er was nog geen moderne harde wetenschap, die ze onderzocht en doorprikte. Mensen hadden wel onderwijs, maar dat was op veel plekken gekleurd door religie en cultuur. Er was simpelweg minder interesse dan tegenwoordig in de bewijsbaarheid van een stelling, idee of verklaring. Mensen deden het met een goed verhaal, dat vonden ze prima. Tegenwoordig is dat overigens niet anders. Een mooi verhaal doet het altijd nog beter dan droge statistiek in presentaties. Sowieso zijn we dol op verhalen. Netflix heeft ongeveer 203 miljoen kijkers. Het leeuwendeel van het daar aangeboden materiaal kan gezien worden als 'een goed verhaal'.

Maagdgeboorte bestaat

Nu gaan we er eens wat 21^e eeuws gewicht tegenaan gooien. Maagd en zwanger zijn, kan dat? Nee, natuurlijk niet, zou je denken. Zeker, het komt voor bij wandelende takken, bij vlinders en bijen, maar niet bij mensen. Kinderen komen voort uit zaad- en eicellen, en daar heb je toch echt een man en vrouw voor nodig. En er zijn geen gevallen bekend van maagdgeboorte.

Of toch?? Een artikel uit 2013 in het NRC van Willem Köhler komt met een verrassend onderzoek op de proppen. Lees maar:

‘Kinderen die uit een maagd zijn geboren zijn niet zeldzaam in de Verenigde Staten. Eén op de 120 moeders zegt een kind te hebben gekregen zónder seks met een man. Het onverwacht grote aantal maagdelijke geboortes komt als bijvangst uit een belangrijk, langdurig en volstrekt serieus onderzoek. De National Longitudinal Study of Adolescent Health begon in 1994 met interviews van ruim 20.000 12-tot 18-jarigen. Ook hun ouders en leerkrachten werden ondervraagd. De onderzoekers kwamen drie keer terug. Die derde keer, in 2007, waren de deelnemers gemiddeld 28,5 jaar oud. 68 procent van de vrouwen had inmiddels een of meer kinderen.

Er is de moeders nooit direct gevraagd of ze denken dat ze als maagd zijn bevallen. De deelnemers beantwoordden op diverse momenten de vraag wanneer ze voor het eerst gemeenschap hadden en wanneer ze bevielen. De onderzoekers concludeerden dat een bevalling vóór het eerste sekscontact een maagdelijke geboorte was, zoals Maria als maagd moeder werd van Jezus. Reageerbuisbevruchtingen telden niet mee.